

VELIKO TROJSTVO I BJELOVARSKI KRAJ U BIOGRAFIJI JOSIPA
BROZA TITA

Stanislava Koprivica-Oštrić   Institut za historiju rad-
ničkog pokreta Hrvatske

U životu Josipa Broza Tita postoji razdoblje u kojem je radio u svojoj struci. Međutim, taj se rad nije odvijao kontinuirano jer su ga prekidale mnoge vanjske okolnosti koje su Brozovu aktivnost usmjeravale na druge putove. Od završetka naukovanja u Sisku 1910, kada je postao bravar, zatim do odlaska u vojsku i u svjetski rat, u ruskom zarobljeništvu, po povratku u domovinu, sve do trenutka kada je krenuo putovima profesionalnog revolucionara - Josip Broz radio je kao mehaničar u raznim djelatnostima te struke, osposobivši se u vrsnog majstora. Najduže je u svojoj struci radio upravo u Velikom Trojstvu, od početka 1921. godine do sredine 1925, kao mašinst u motornom mlinu Samuela Pollaka.

No istodobno s razvojem u struci, učeći i maksimalno se usavršavajući i u velikim evropskim industrijskim centrima, Broz se razvijao u radničkog borca i aktivista - u revolucionara. Na oba područja ulagao je mnogo volje i rada u proces samoobrazovanja i u političko izgradjivanje, jer je upravo neprekidna želja za novim spoznajama, za razvojem svojih mogućnosti i širenjem svojih duhovnih obzora jedna od temeljnih karakteristika Brozove ličnosti.

Na samom početku radnog vijeka, mladi se metalac Josip Broz uključio u socijalistički pokret, politički i strukovni, postavši članom Socijalno demokratske stranke Hr-

vatske i Slavonije i članom strukovnog sindikata kovinarskih radnika. U Rusiji, gdje se zatekao kao zarobljenik sa jednog od frontova prvog svjetskog rata, stekao je nove spoznaje, jer je bio neposrednim svjedokom i sudionikom oktobarske, proleterske revolucije. To je izvršilo dubok i trajan uticaj na njegov dalji život, jer se opredijelio za revolucionarnu struju u međunarodnom radničkom pokretu i postao komunist. U domovinu se vratio čvrsto odlučivši da se kao revolucionar bori za ostvarenje historijskih ciljeva radničke klase. Borba za revolucionarni preobražaj ekonomsko-društvenih odnosa u Jugoslaviji postala je životni cilj revolucionara Josipa Broza. Stoga se odmah priključio redovima Komunističke partije Jugoslavije i revolucionarnih sindikata i postao njihov aktivist u Zagrebu. Takvo usmjerenje životnog puta Josipa Broza utjecalo je i na njegov osobni život: njegova obitelj dijelila je s njime sve lijepe, ali i teške strane života radničkog borca i revolucionara.

U Veliko Trojstvo Josip Broz došao je iz Zagreba gdje je ostao bez posla u teškim prilikama koje su poslije donošenja Obznane snašle ne samo komuniste, već i radničku klasu uopće. Sam Josip Broz Tito je kasnije ovako opisao te dane: "Bravarske nadnice bile su niže od tri krune na sat, a za malu sobu se plaćalo i šesto kruna na mjesec. Uskoro sam bio otpušten. Bilo je malo mogućnosti za zaradu da sam ostao u Zagrebu gdje su sindikati bili raspušteni, a masovna hapšenja radnika se nastavljala".

U tim teškim okolnostima odlučio je odgovoriti na oglas u zagrebačkim "Novostima" od 21. I. 1921. kojim je S. Pollak tražio strojara za svoj mlin u Velikom Trojstvu nedaleko Bjelovara. Sa suprugom Pelagijom krenuo je u Veliko Trojstvo da bi održavao motor Pollakovog mlina.

O boravku Josipa Broza u Velikom Trojstvu, o njegovom obiteljskom životu, te o partijskom radu u bjelovarskoj organizaciji i bjelovarsko-križevačkom kraju sačuvani su raznovrsni, iako ne i jako brojni podaci, što je i razumljivo s obzirom na činjenicu da se pretežni dio partijskog rada odvijao u ilegalnosti. Opisat ćemo i njegovu partijsku djelatnost i obiteljski život jer su obje komponente prikazane u Memorijalnom muzeju u Velikom Trojstvu.

Otišavši iz Zagreba u razdoblju intenzivnih progona komunističkog pokreta Josip Broz našao se u Velikom Trojstvu izoliran od veza i kontakata s prvim ilegalnim partijskim organizacijama koje su stvarane na području zagrebačke oblasti. To se stanje još pogoršalo nakon Alijagićeva atentata na doskorašnjeg ministra unutrašnjih poslova Draškovića, kada se još žešći teror sručio na komunistički pokret, pa je likvidirano i njegovo zadnje legalno uporište - velika grupa komunističkih poslanika u ustavotvornoj skupštini kojima su oduzeti mandati.

U bjelovarskom i križevačkom kraju djelovale su jake organizacije KPJ u legalnom razdoblju, među njima i mnoge seoske, tako da se pokret oslanjao na brojne pristaše. U vrijeme Brozova dolaska još nije započela izgradnja mreže ilegalnih organizacija, pa se on obratio na pojedince za koje je bio uvjeren da su mu istomišljenici - povratnike iz Sovjetske Rusije koji su kao i on bili sudionici oktobarske revolucije. Istodobno je vodio razgovore sa seljacima koji su dolazili u mlin neprimjetno uplićući u njih takve teme koje su mogle ukazati na njegova politička gledišta. Seljaci iz tog kraja, u velikoj većini, bili su pogodni za takve kontakte jer su mnogi od njih sudjelovali u nemirima koji su sjevernu Hrvatsku potre-

sali od posljednje godine svjetskog rata pa do jeseni 1920. Broz im je pričao svoja sjećanja iz Rusije, osobito ona iz vremena revolucije. Seljake je zanimala agrarna politika boljševika, a kako se kasnije sjećao, postavljali su mu najviše pitanja o poreskoj politici sovjetske vlasti.

Najvjerojatnije početkom 1923. formirana je u Bjelovaru ilegalna partijska ćelija, ali Broz i njegov drug Stjepan Šabić, penzionirani oficir i sudionik oktobarske revolucije, nisu mogli s njom odmah uspostaviti vezu. Uspjeli su tek onda, kada su u novinama pročitali vijest o progonima kojima su bili izloženi predstavnici Nezavisne radničke partije Jugoslavije /NRPJ/ pri pokušaju da potvrde svoju kandidatsku listu za skupštinske izbore. NRPJ je bila legalna radnička politička stranka koja je stvarno pripadala zabranjenom komunističkom pokretu, ali se ta veza negirala u javnosti da stranka ne bi bila zabranjena. Aktivističko jezgro NRPJ činili su komunisti. Idući tragom novinske vijesti Broz i Šabić su uspostavili vezu s Djurom Šegovićem koji je u početku bio nepovjerljiv jer su mu otvoreno rekli da traže partijsku vezu. Stoga je odlučio da iskuša Broza i dao mu u vreći izborne letke NRPJ da ih podijeli seljacima koji budu dolazili u mlin. Broz je zadatak počeo izvršavati već na bjelovarskom kolodvoru, raspačavši ostatak letaka u Trojstvu i tako zadobio povjerenje bjelovarskih komunista. On i Šabić nastavili su rad među seljaštvom. Ilegalne partijske organizacije, ćelije, bile su vezane uz križevačku organizaciju kao matičnu za cijelo područje. Rukovodstvo je birano od predstavnika ćelija. U to rukovodstvo 1924. bio je izabran i Josip Broz. Tako je kao član rukovodstva odlazio na sastanke u Križevce i u druga mjesta u kojima su djelovale ćelije ili živjeli komunisti.

Odlazio je po zadatku i u Zagreb gdje je bilo središte oblasne organizacije. Bio je aktivan u legalnoj NRPJ i kasnije u Radničko-seljačkom savezu koji je legalno okupljao pristaše na programu borbene solidarnosti radničke klase i seljaštva. Tako je, na tom specifičnom području, vrlo uspješno ostvarivana politika KPJ.

Razdoblje partijskog rada Josipa Broza 1923-1925. pokazuje kako se on obavljajući i jednostavne i složene zadatke razvijao u ilegalca i partijskog rukovodioca stječući dragocjena iskustva i spoznaje. On se razvijao u iskusnog agitatora, borio se za ostvarenje revolucionarnog saveza proletarijata i lijevo orijentiranog seljaštva, osposobljavao se u raznovrsnim oblicima ilegalne djelatnosti. Iz tog razdoblja njegova života, iz 1925. godine, potječe i prvi sačuvani partijski dokumenat u kojem je zabilježeno njegovo ime. To je pismo S. Šabića oblasnom rukovodstvu u Zagrebu u kojem se spominje "drug Broz" kao osoba koja će im priopćiti povjerljive adrese, na koje mogu slati ilegalni materijal.

U ožujku 1925. umro je Brozov partijski drug, predratni socijalist, sudionik oktobarske revolucije i član partijskog rukovodstva u bjelovarsko-križevačkom kraju, Venčeslav-Vaclav Valenta. On je dugo bolovao od tuberkuloze, ali je usprkos bolesti bio neumoran partijski radnik. Stoga su njegovi drugovi odlučili da mu prirede proleterski pogreb. U pogrebnoj povorci nošen je vijenac s petokrakom zvijezdom i srpom i čelićem, a crvena zastava razvijena je nad otvorenim grobom. Josip Broz održao je kratak govor u kojem je rekao: "Druže, zaklinjemo se da ćemo se do kraja svojih života boriti za ideje kojima si ti bio toliko odan."

Valentin pogreb bio je neposredni povod za hapšenje Josipa Broza kao jednog od organizatora. Jedva je izbjegao da bude osudjen po Zakonu o javnoj bezbednosti i poretku u državi. Medjutim dolasci žandara u Trojstvo i pretresi Brozova stana bili sve učestaliji. To je neobično otežavalo, a zapravo i onemogućavalo njegov dalji partijski rad, pa se odlučio na odlazak iz Velikog Trojstva. U rujnu 1925. otišao je najprije u Zagreb, a zatim u Kraljevicu da bi se zaposlio u tamošnjem brodogradilištu, ali i da bi preuzeo vodjenje partijske organizacije i osnovao sindikalnu.

U vrijeme boravka u Trojstvu Broz je vrlo uspješno obavljao posao strojara u Pollakovom mlinu, a proćuo se u tom kraju i kao "majstor zlatnih ruku" koji umije mnogo toga popraviti ili napraviti. Seljacima je popravljao poljoprivredne alatke, a izradio je i jednu lijepu željeznu ogradu. Pollaku je popravio stari automobil, a znao je popravljati i lovaćko oružje. Tu je zanimljivo spomenuti da je usput vodio evidenciju oružja koje se u tom kraju sakrivalo još od zelenog kadra i seljaćkih nemira, a upotrijebljeno je ustanićke 1941. godine.

U Velikom Trojstvu Josipu i Pelagiji Broz rodilo se troje djece. Djevojćica lijepe plave kovrćave kose, Zlatica, rodjena je 24. prosinca 1921. Napunivši jedva godinu i pol života, umrla je 16. lipnja 1923. godine. Mladi roditelji su u medjvremenu izgubili još jedno dijete, djećaćićića Hinka koji je živio svega sedam dana: rodjen je, naime, 17. a umro 24. studenog 1922. godine. Te dvije smrti teško su pogodile Pelagiju i Josipa. S mnogo su ljubavi podigli spomenik na djeććjem grobu i svoju bol izrazili i u stihovima uklesanim na njemu. Sreća je u malu obitelj došla rodjenjem sina Žarka, 4. veljaće 1924. go-

dine. Brozovi su živjeli skromno u malom stanu koji je s mnogo ljubavi opremila Pelagija koja je bila dobra domaćica, vješta u ručnom radu. Ona je kasnije zabilježila da je u Trojstvu uz supruga upoznala ilegalni rad i njegove ilegalce. Slijedeći svoga supruga i na tom području Pelagija je u Zagrebu 1927. postala član KPJ i Nezavisnih sindikata.

Josip Broz je u međuratnom razdoblju više puta navraćao u bjelovarski kraj. Osim groba njegove djece u Velikom Trojstvu, za taj ga je kraj vezivalo i prijateljstvo sa Stjepanom-Stevom Šabićem i veze s mnogim drugim poznanicima i suradnicima. Šabić mu je, izlažući se opasnosti da i sam bude uhapšen, slao pakete u mariborsku kaznionicu u razdoblju šestojanuarske diktature. U Trojstvu, Bjelovaru i bjelovarskom kraju njeguju se sjećanja na poslijeratne posjete Josipa Broza Tita.

U vremenu koje je proveo u Velikom Trojstvu Josip Broz se između ostaloga osposobljavao u raznovrsnim oblicima ilegalne djelatnosti i prvi put bio izabran za partijskog rukovodioca. Tu je u praksi ostvarivao ideju revolucionarnog saveza proletarijata i seljaštva. Sve je to bilo značajno iskustvo za njegovu kasniju aktivnost profesionalnog revolucionara.

Zbog trajne vezanosti Trojstva i bjelovarskog kraja za životni i revolucionarni put Josipa Broza Tita Memorijalni muzej u Velikom Trojstvu u zgradi u kojoj je stanovao i radio ima veliko značenje za obilježavanje tog razdoblja u njegovoj biografiji. Tu su u autentičnom ambijentu izloženi dokumenti o životu i radu Josipa Broza od 1921. do 1925. godine, zabilježeni su i svi kasniji kontakti s tim krajem organizacionog sekretara KPJ, Vrhovnog komandanta i Predsjednika Republike.

Gradje koja govori o partijskom djelovanju Josipa Broza u Velikom Trojstvu i bjelovarskom kraju nema mnogo. To je i razumljivo s obzirom na činjenicu da je KPJ u ilegalnosti, a njeni članovi i funkcionari izloženi progonima. No, ipak, iz toga doba potječe već spomenuti prvi pisani dokumenat koji poimenično spominje "druga Broza". Stoga je njegovo značenje vrlo veliko. Original se čuva u Arhivu Predsjedništva CK SKJ u Beogradu, a kopija je izložena u Memorijalnom muzeju u Velikom Trojstvu. U Arhivu Hrvatske čuva se izvještaj Sreskog načelstva u Bjelovaru Kraljevskoj banskoj upravi u Zagrebu u kojem se takodjer Josip Broz spominje poimenično. Riječ je o boravku Josipa Broza kod Stjepana Šabića u Cigleni, uskoro poslije izlaska s robije. To su dva dokumenta u kojima se Broz spominje u neposrednoj vezi s bjelovarskim krajem. Drugu, veću grupu izvora čine arhivska i memoarska gradja, te podaci iz suvremene štampe pomoću kojih je moguće dosta dobro rekonstruirati rad komunista u bjelovarskom kraju u razdoblju u kojem tamo djeluje i Josip Broz /1921-1925/. Posebnu grupu čine dokumenti u kojima Josip Broz govori o svome boravku i radu u Velikom Trojstvu i bjelovarskom kraju - partijskog i sindikalnog podrijetla, te oni nastali na policiji ili na robiji, kao istražni zapisnici sa sudskih procesa. Kopije najznačajnijih među njima izložene su u Memorijalnom muzeju u Velikom Trojstvu. Podaci o djeci Pelagije i Josipa Broza nalaze se u matičnim knjigama nekadašnje općine Veliko Trojstvo, a kopije su izložene u Memorijalnom muzeju.*

---

* O izvorima i literaturi o boravku Josipa Broza u Velikom Trojstvu i bjelovarskom kraju, te o kasnijim dolascima u Bjelovar i Veliko Trojstvo usporedi: Stanislava Ko-

privica-Oštrić, Tito u Bjelovaru, Bjelovar 1978. Monografija je opremljena bilješkama, pregledom izvora i literature, kazalima osobnih imena, zemljopisnih naziva i ostalih naziva. Osnovni tekst prati veći broj ilustracija, s legendama u kojima ima i dopunskih podataka.